

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΗΛΙΔΟΣ¹

Κατά τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὴν Ἡλιδα, τὰ ἔτη 1960-1963, εὑρέθησαν συνολικῶς διακόσια ἑβδομήκοντα δύο νομίσματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χαλκᾶ². Ἡ διατήρησις αὐτῶν εἶναι σχετικῶς καλή, ἐὰν λάβωμεν ὑπ’ ὄψιν ὅτι τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν προερχόμενα παρουσιάζουν μεγάλην φθοράν.

‘Ως εἶναι φυσικόν, ἀριθμητικῶς ὑπερέχουν τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων, ἐκ τῶν δποίων ἀντιπροσωπεύονται οἱ περισσότεροι γνωστοὶ χάλκινοι τύποι. Ἐνῷ τὰ ἀργυρᾶ Ἡλειακὰ νομίσματα ἔχουν γίνει ἀντικείμενον μελέτης ὑπὸ πολλῶν ἐρευνητῶν, ἀντιθέτως τὰ χαλκᾶ δὲν ἔχουν συστηματικῶς ἐρευνηθῆ³. Μεταξὺ τῶν κατωτέρω περιγραφομένων νομισμάτων, ὡς μὴ δημοσιευμένον εἰσέτι θὰ ἥδυνατο νὰ θεωρηθῇ ὁ τύπος τοῦ 4^ο αἰ. π.Χ., ὁ εἰκονιζόμενος εἰς τὸν πίνακα 5 ἀρ. 3. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Διὸς εἶναι ἐστραμμένη πρὸς ἀρ., ἐνῷ εἰς τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ εἰκονίζεται πρὸς δεξ.⁴ Χρονολογικῶς τίθεται εἰς τὸ β’ ἥμισυ τοῦ 4^ο αἰ. π.Χ. καὶ δὴ μεταξὺ τοῦ 343-323 π.Χ. Πιθανῶς ἡ κοπὴ αὐτοῦ νὰ ἔξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ α’ ἥμισυ τοῦ 3^ο αἰ. π.Χ. Ἐν συνεχείᾳ ἡ παράστασις τοῦ εἰς τὸν πίνακα 5 ἀρ. 4 νομίσματος χαράσσεται συνήθως πρὸς δεξ., σπανιώτερον δὲ πρὸς ἀρ., ὡς συμβαίνει ἀνωτέρω. Ἡ φθορὰ τοῦ ἐπομένου νομίσματος (πίν. 5 ἀρ. 5) δὲν ἐπιτρέπει νὰ λεχθῇ μετὰ βεβαιότητος ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου τύπου ὡς καὶ τὸ προηγούμενον ἢ ἔχωμεν μικρὰν παραλλαγήν, δηλαδὴ ἀετὸν ἄνευ τοῦ ὅφεως, ίσταμενον μετὰ ἀνοικτῶν πτερούγων πρὸς ἀρ. Μεγάλην δμοιότητα μετὰ τῶν ὅβιοῶν τῆς περιόδου 323-271 π.Χ.⁵ παρουσιάζει ὁ χαλκοῦς τύπος, πίν. 5 ἀρ. 7. Εἰς τὴν ὁπισθίαν πλευρὰν χαράσσεται ἀετὸς μετὰ κλειστῶν πτερούγων ίσταμενος πιθανώτατα ἐπὶ κεφαλῆς κριοῦ καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀρ. Ἡ τεχνικὴ τῆς χαράξεως παρὰ τὴν παρατηρουμένην φθορὰν ἐπιτρέπει τὴν χρονολόγησιν τοῦ ὡς ἄνω νομίσματος καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 3^ο αἰ. π.Χ. ἔως τὰς ἀρχὰς τοῦ 2^ο αἰ. π.Χ., ὅπου τοποθετεῖται καὶ ἡ κοπὴ τῶν

1 Εὑχαριστῶ θερμότατα τὸν ‘Εφορον κ. Νικ. Γιαλούρην διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς δημοσιεύσεως τῶν νομισμάτων ὡς καὶ διὰ τὴν ἐν γένει πρόθυμον βοήθειάν του κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς μου εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Όλυμπίας.

2 Μεταξὺ τῶν χαλκῶν εὑρέθησαν καὶ δέκα ἀργυρᾶ.

3 α) H. CHANTRAINE, Literaturüberblicke Péloponnes, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, τόμ. 8ος, 1957, σ. 61 κ.έ.

β) Κατὰ τὰς γερμανικὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν Ὁλυμπίαν εὑρέθησαν πολλαὶ ἔκαποντάδες νομισμάτων, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ πολλὰ Ἡλειακά. Τὴν δημοσίευσιν ἔχει ἀναλάβει ὁ ὑφηγητής κ. P. R. FRANKE.

4 Sylloge D.N.M. ἀρ. 393· ἀναφέρεται ὡς ἀδημοσίευτον. M. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ, ‘Ἄρχ. Δελτίον 19, 1964, Χρονικά 1963, ‘Ανασκαφὴ Νέου Μουσείου Όλυμπιας.

5 Πβλ. Sylloge D.N.M. ἀρ. 422, 423.

περισσοτέρων χαλκῶν νομισμάτων τῆς "Ηλιδος. Τὸ ἐπόμενον νόμισμα (πίν. 5 ἀρ. 8) θὰ ἡδύνατο νὰ κατέλθῃ χρονολογικῶς μέχρι τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 3^{ου} αἰ. π.Χ., ὡς καὶ ὁ εὐρεύτερος εἰς τὸ αὐτὸ στρῶμα λύχνος, ὁ δποῖος τοποθετεῖται εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 3^{ου} αἰ. π.Χ.

Τὸ Ἡλειακὸν νόμισμα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ (πίν. 6 ἀρ. 20) ἐδημοσιεύθη παλαιότερον ὑπὸ τοῦ Αχ. ΠΟΣΤΟΛΑΚΑ¹ καὶ ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τῶν ΙΜΗΟΟF-BLUMER καὶ P. GARDNER². Ἀργότερον ὁ J. LIEGLE³, ὁ δποῖος χρονολογεῖ τὸ ὡς ἄνω νόμισμα εἰς τὸ 137 μ.Χ., δηλαδὴ εἰς τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν περίοδον κοπῆς Ἡλειακῶν νομισμάτων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ, ὑποθέτει ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος Ζεὺς εἰς τὴν δόπισθίαν πλευρὰν τοῦ νομίσματος εἶναι εἰς ἔκ τῶν Ζανῶν⁴. Ἀναμφιβόλως ὁ χαράκτης θὰ εἶχεν ὡς πρότυπον ἐν συγκεκριμένον ἄγαλμα τοῦ Διός, εὑρισκόμενον πιθανώτατα ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ὄλυμπίας. Ἀλλά, ὡς γνωρίζομεν, τὰ ἐντὸς τῆς Ἀλτεως ἀγάλματα τοῦ Διὸς εἶναι πολυάριθμα, ἔνεκα τούτου δὲ ὁ ταυτισμὸς εἶναι δύσκολος καὶ οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ μετὰ βεβαιότητος, εἰ μὴ μόνον ὅτι τὸ πρότυπον τοῦ Ἡλειακοῦ νομίσματος θὰ πρέπει νὰ ἀνήκῃ χρονολογικῶς εἰς τὰ τέλη τοῦ 5^{ου} ἥ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4^{ου} αἰ. π.Χ. Εἰς τὰ Ἀθηναϊκὰ νομίσματα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων⁵ ἔχομεν παραπλήσιον τύπον Διός, ὁ δποῖος ἔχαρακτηρίσθη ὡς ἀντίγραφον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λεωχάρου⁶. "Οσον ἀφορᾷ δὲ τὴν εἰκονιζόμενην προτομὴν τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν ἐμπροσθίαν ὅψιν τοῦ νομίσματος, αὕτη παρουσιάζει μεγάλην δμοιότητα πρὸς τὴν ὑπερφυσικοῦ μεγέθους κεφαλὴν τοῦ Ἀδριανοῦ (ἀρ. 543) τῆς Sala Rotonda τοῦ Μουσείου τοῦ Βατικανοῦ⁷. Ο MAX WEGNER ὑποθέτει ὅτι τὸ ὡς ἄνω γλυπτὸν κατεσκευάσθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐν λόγῳ αὐτοκράτορος καὶ ὅτι ἡ ἀρχικὴ του θέσις ἦτο εἰς τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ Ἀδριανοῦ⁸. Ο ταυτισμὸς τοῦ τύπου τῆς δόπισθίας πλευρᾶς τοῦ ἐτέρου εἰκονιζόμενου αὐτοκρατορικοῦ νομίσματος τῶν Ἡλείων (πίν. 6 ἀρ. 19) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ προηγούμενον οὐδεμίαν δυσκολίαν παρουσιάζει· εὐκόλως ἀναγνωρίζεται τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου⁹. Τὸν ἴδιον τύπον εὑρίσκομεν καὶ ἐπὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν νομισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων¹⁰, τὰ δποῖα συγκρινόμενα πρὸς τὰ Ἡλειακὰ συμφωνοῦν καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας.

Ἐκτὸς τῶν νομισμάτων τῆς "Ηλιδος εὑρίσθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ νομίσματα διαφόρων ἀλλων Ἐλληνικῶν πόλεων, ἵδια δὲ τῆς Πελοποννήσου. Τὰ περισσότερα ἀνήκουν εἰς τὴν Σικουνα, Κόρινθον καὶ Μεσσήνην ὡς φαίνεται, αἱ ὡς ἄνω πόλεις εἶχον στενοτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς "Ηλιδος. Ἐνδιαφέρουσα ἐξ ἀλλού εἶναι καὶ ἡ παρουσία δύο νομισμάτων: τοῦ ἐν Σιδῶνι κοπέντος νομίσματος Δημητρίου τοῦ Α' τῆς Συρίας ἀφ' ἐνὸς καὶ νομίσματος τῆς πόλεως Καρχηδόνος ἀφ' ἐτέρου ἀμ-

¹ Νομίσματα ἐν τῷ Ἐθνικῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ 1883/84, πίν. A, ἀρ. 8.

² Numismatic Commentary on Pausanias, σ. 72. ΠΑΥΣ. V 24. 1: Ἀπὸ δὲ τοῦ βουλευτηρίου πρὸς τὸν ναὸν ἐρχομένῳ τὸν μέγαν ἐστιν ἄγαλμα ἐν ἀριστερᾷ Διός κλπ.

³ Der Zeus des Phidias, σ. 110, πίν. XIV, ἀρ. 6.

⁴ ΠΑΥΣ. V 21 κ.ἔ.

⁵ Πβλ. SVORONOS, Les monnaies d'Athènes, πίν. 92, ἀρ. 6-8.

⁶ Πβλ. B.M.C. Attica, σ. 104 ἀρ. 755 καὶ ὑποσ. 2^a.

⁷ GEORG LIPPOLD, Die Skulpturen des Vaticanicen Museums, III, 1 πίν. 43.

⁸ Hadrian, σ. 63, πίν. 29.

⁹ Πβλ. B.M.C. Peloponnesus, σ. 76, ἀρ. 160. P. GARDNER, Coins of Elis, σ. 47 κ.ἔ.

¹⁰ Πβλ. SVORONOS, πίν. 92, 1.2, καὶ J. P. SHEAR, Hesperia 5, 1936, σ. 315 εἰκ. 22.

φότερα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ώς δεῖγμα εύρυτέρας ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν πλέον ἀπομεμακρυσμένων πόλεων.

Ἐκ τῶν δέκα Ρωμαϊκῶν νομισμάτων τὸ ἀσσάριον τοῦ Αὐγούστου (πίν. 6 ἀρ. 31) παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἔνεκα τοῦ διπλοῦ κτυπήματος, τὸ δποῖον ὁφείλεται πιθανῶς εἰς λάθος τοῦ χαράκτου. Τελευταῖον κατὰ σειρὰν ἔρχεται τὸ εἰς τὸν δόγην Ἰωάννην Γραδενīγον ἀνῆκον Ἐνετικὸν σολδίον.

Αἱ περαιτέρω ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν "Ηλιδα" ἵσως δώσουν καὶ ἄλλα νομίσματα, τὰ δποῖα θὰ μᾶς βοηθήσουν ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐν γένει κινήσεως τῆς πόλεως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Λεπτομερῶς ὁ κατάλογος τῶν εὑρεθέντων νομισμάτων ἔχει ώς ἀκολούθως:

ΕΛΛΗΝΙΚΑ (241)

ΗΛΙΣ (113)

343 - 323 π.Χ.

- 1) $\text{X} \uparrow \nearrow \rightarrow$ 2.55-1.65 γρ. 6
"Εμ. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφῆς δεξ.
"Οπ. Φ Α Κεραυνός.
Πβλ. Sylloge D.N.M. ἀρ. 393.
Πίν. 5 ἀρ. 1, 2

- 2) $\text{X} \nwarrow$ 2.40 γρ. 1
"Εμ. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφῆς ἀρ.
"Οπ. Φ Α Κεραυνός.
Πίν. 5 ἀρ. 3

- 3) $\text{X} \uparrow \nearrow \downarrow \searrow \rightarrow$ 5.60 - 2.18 γρ. 19
"Εμ. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφῆς δεξ.
"Οπ. Φ Α Ἀετὸς ἰστάμενος δεξ. καὶ ὄφις.
Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 392².

- 4) $\text{X} \uparrow \nwarrow$ 4.15 γρ., 4.55 γρ. 2
"Εμ. "Ομοιον
"Οπ. Φ Α Ἀετὸς ἰστάμενος ἀρ. καὶ ὄφις³.
Πίν. 5 ἀρ. 4

- 5) $\text{X} \uparrow$ 4.25 γρ. 1
"Εμ. "Ομοιον, δὲν διακρίνεται ὁ ὄφις.
Πίν. 5 ἀρ. 5

323 - 271 π.Χ.

6. $\text{R} \nwarrow$ 2.40 γρ., 2.60 γρ. Ἡμίδραχμον. 2

1 Βλ. εἰσαγωγήν, ἀνωτ. σ. 69.

2 B.M.C. πίν. XV, ἀρ. 14, 271-191 π.Χ.

3 BCH 82, 1958, σ. 653 ζ, πίν. L, 3.

"Εμ. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφῆς δεξ.

"Οπ. Φ Α Ἀετὸς μετὰ κλειστῶν πτερύγων ἰστάμενος ἐπὶ κιονοκράνου πρός δεξ.

"Ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. Α.

Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 421, SELTMAN, σ. 69, πίν. VIII, ἀρ. 30.

Πίν. 5 ἀρ. 6

1

7) $\text{X} \nwarrow$

"Εμ. "Ομοιον.

"Οπ. Ἐπιγρ. ἔφθ. Ἀετὸς ἰστάμενος ἐπὶ κεφαλῆς κριοῦ πρός δεξ. καὶ στρέφων τὴν κεφαλήν πρός ἀρ.⁴

Πίν. 5 ἀρ. 7

312 - 271 π.Χ.

- 8) $\text{X} \uparrow$ 5.90 γρ. 1
"Εμ. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφῆς ἀρ.
"Οπ. Ἐπιγρ. ἔφθ. Ἀετὸς ἰστάμενος πρός ἀρ., στρέφων τὴν κεφαλήν.
Πβλ. B.M.C. σ. 71, ἀρ. 115, πίν. XIV, 15⁵.

271 - 191 π.Χ.

- 9) $\text{X} \uparrow$ 9.40 - 7.20 γρ. 3
"Εμ. Κεφαλὴ Ἡρας πρός δεξ.
"Οπ. Ἀετὸς Φ Α ἰστάμενος ἐπὶ κεραυνοῦ πρός δεξ. Ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. $\heartsuit$.

4 Παρόμοιος τύπος, πβλ. BCH ἔ.ἄ. λ, μ, πίν. L, 5, 8.

5 Πιθανῶς καὶ ἀργότερον, βλ. εἰσαγωγήν, ἀνωτ. σ. 69.

- Πβλ. Sylloge D.N.M. ἀρ. 428 - 430¹ καὶ WROTH, Select Greek Coins in the British Museum, Num. Chron. 1905, σ. 334, 335².
Πίν. 5 ἀρ. 8, 9
- 10) ☈ ↙ ↓ → 3
"Εμ. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφῆς δεξ.
"Οπ. Φ Α Ἰππος καλπάζων πρὸς δεξ., κάτωθεν ΠΥΡ.
Πβλ. Sylloge D.N.M. ἀρ. 433³.
Πίν. 5 ἀρ. 10
- 11) ☈ ↑ → 6.30 - 5.04 γρ. 4
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, κάτωθεν ΑΡ.
Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 431 καὶ B.M.C. σ. 72, ἀρ. 129⁴.
Πίν. 5 ἀρ. 10
- 12) ☈ ↑ 4.58 - 5.10 γρ. 3
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον. Τὰ ἐν τῷ πεδίῳ γράμματα καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐφθαρμένα.
- 13) ☈ ↑ 2.99 γρ. 2
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. Φ Α' Αετὸς ἴσταμενος πρὸς δεξ. ἐν τὸς στεφάνου ἔλαιας' κάτωθεν Δ.
Πβλ. B.M.C. σ. 74, ἀρ. 143, πίν. XV ἀρ. 13.
- 14) ☈ ↗ 2.34 - 2.65 γρ. 3
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, κάτωθεν ΔΙ.
Πίν. 5 ἀρ. 11
- 15) ☈ ↘ 2.35 γρ. 1
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, ἀλλὰ ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. ☈ καὶ δεξιὰ ☈⁵.
Πίν. 5 ἀρ. 12
- 16) ☈ ↑ ↙ ↘ ← 2.70 - 3.80 γρ. 5
"Εμ. Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος δαφνοστεφῆς πρὸς δεξιά.
"Οπ. Φ Α Ζεὺς κεραυνοβολῶν πρὸς δεξ., κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν κεραυνὸν καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀετόν· ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. Σ.
Πβλ. Sylloge D.N.M. ἀρ. 435 - 438⁶.
Πίν. 5 ἀρ. 13
- 17) ☈ ↗ 1
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. ΑΚ δεξ. [Σ].
Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 435.
Πίν. 5 ἀρ. 14
- 18) ☈ ↗ 4.65 γρ. 1
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. ΗΡ, δεξ. Κ (;).
Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 436.
Πίν. 5 ἀρ. 15
- 19) ☈ ↙ ↘ → 3.65 - 4.15 γρ. 5
"Εμ. "Ομοιον. "Οπ. "Ομοιον,
ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. ΗΡ, δεξ. ΜΕ.
Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 437.
Πίν. 5 ἀρ. 16
- 20) ☈ ↗ → 3.10 - 3.75 γρ. 3
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. ΗΡ δεξ. Σ.
Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 438.
- 21) ☈ ↑ 3.55 - 3.75 γρ. 1
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. ΗΡ.
Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 436 - 438.
- 22) ☈ → 3.80 γρ. 1
"Εμ. "Ομοιον.
"Οπ. "Ομοιον, ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. Α.
Πβλ. B.M.C. σ. 74, ἀρ. 147, πίν. XVI, 1.

1 Διάφορον μονογράφημα.

2 WROTH, Select Greek Coins in the B.M., Num. Chron. 1905, σ. 334/335, ὅχι τὸ αὐτὸν μονογράφημα. Ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ εἰκονιζομένη εἰς τὴν ἐμπροσθίαν ὄψιν κεφαλὴ τῆς Ἡρας ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀντίστοιχην κεφαλὴν ἐνὸς στατῆρος τῆς Ἡλιδος, χρονολογουμένου ὑπὸ τοῦ GARDNER εἰς τὸ 312-271 π.Χ. (B.M.C. σ. 71, ἀρ. 113). Ἀλλὰ ὥρισμέναι ἀμφιβολίαι πρέπει νὰ διατυπωθοῦν ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῶν χαλκῶν νομισμάτων, δηλαδὴ ἐὰν εἴναι σύγχρονα τῶν ἀργυρῶν ἢ μεταγενέστερα, λόγῳ τῆς πλημ-

μελοῦς χαράξεως τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ. Προτιμότερον λοιπὸν εἴναι, συνεχίζει ὁ WROTH, νὰ τεθοῦν μεταξὺ τοῦ 271-191 π.Χ.

3 Πβλ. B.M.C. σ. 71, ἀρ. 116-118, πίν. XIV, ἀρ. 16, μεταξὺ τοῦ 312-271 π.Χ.

4 Ἀριστότιμος, 271 π.Χ.

5 Τὸ δεξιὸν μονογράφημα εὑρίσκεται ἐπίσης εἰς νόμισμα τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας (191 π.Χ.), πβλ. Sylloge D.N.M. πίν. 6, ἀρ. 303.

6 Πβλ. B.M.C. σ. 74, ἀρ. 147, μετὰ τὸ 191 π.Χ.

- 23) Χ ↑ ↙← 2.37 - 4.88 γρ. 23
 "Ομοιον.
 "Οπ. "Ομοιον, ἐν τῷ πεδίῳ μονογραφή·
 ματα καὶ γράμματα ἐφθαρμένα.
 146 - 43 π.Χ.
- 24) Χ ↑ ↓ ↗ 2.90 - 4.80 γρ. 8
 "Εμ. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφῆς δεξ.
 "Οπ. ΦΑΛΕΙΩΝ ἐντὸς στεφάνου.
 Πβλ. Sylloge D.N.M. ἀρ. 444 - 448¹.
- 25) Χ ἐφθαρμένα 3^{ου} αἰ. π.Χ.
 Αὐτοκρατορικοὶ Χρόνοι
 'Αδριανὸς
- 26) Χ ↓ 4.40 γρ. 1
 "Εμ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΔΡΙΑΝ.. Κεφαλὴ δαφνοστεφῆς δεξ.
 "Οπ. ΗΛΕΙ[ΩΝ] Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἀρ. κρατῶν Νίκην· παρὰ τοὺς πόδας ἀετός².
 Πβλ. B.M.C. σ. 76, ἀρ. 159³.
 Πίν. 5 ἀρ. 17
- 27) Χ ↑ 4.52 γρ. 1
 "Εμ. 'Επιγρ. ἐφθ. Προτομὴ 'Αδριανοῦ (;) πρὸς δεξ.
 "Οπ. ΗΛΕΙ [ΩΝ]. "Ομοιον.
- 28) Χ ↗ 4.30 γρ. 1
 "Εμ. .... ΤΩ ΡΑΔΡΙΑΝ.. Κεφαλὴ δαφνοστεφῆς πρὸς δεξ.
 "Οπ. 'Επιγρ. ἐφθ. Ζεὺς ἴσταμενος πρὸς δεξ., κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς κεραυνὸν καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀετόν.
 Πρβ. J. LIEGLE, πίν. III, ἀρ. 5⁴.
 Πίν. 5 ἀρ. 18
- 29) Χ ↗ 6.30 γρ. 1
 "Εμ. .... ΚΡΑΤ.. ΑΔΡΙΑΝ.. Κεφαλὴ ἀκτινοστεφῆς πρὸς δεξ.
 "Οπ. ΗΛΕΙ[ΩΝ] Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἀρ. κρατῶν Νίκην· παρὰ τοὺς πόδας ἀετός⁵.
 Πβλ. ε.ἀ. πίν. II, 1, 2 καὶ III, 1, 2⁶.
 Πίν. 5 ἀρ. 19
- 30) Χ ↑ 6.05 γρ. 1
 "Εμ. .... ΡΑ ΤΩΡΑΔΡΙΑ... Προτομὴ δεξ.
 "Οπ. ΗΛΕΙ.. Ζεὺς ἴσταμενος πρὸς δεξ., κρατῶν κεραυνὸν καὶ ἀετόν⁶.
 Πρβ. ε.ἀ. πίν. XIV, ἀρ. 6⁷.
 Πίν. 6 ἀρ. 20

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (5)

'Αλέξανδρος Γ' (336 - 323 π.Χ.)

- 31) Χ → 1
 "Εμ. Κεφαλὴ 'Ηρακλέους δεξ.
 "Οπ. 'Επιγρ. ἐφθ. 'Αετὸς ἴσταμενος δεξ., καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν ἀρ.
 Πβλ. GAEBLER, πίν. XXXI, ἀρ. 23.

'Αντίγονος Γονατᾶς (277 - 239 π.Χ.)

- 32) Χ 1
 "Εμ. 'Εφθαρμένον.
 "Οπ. 'Ιππεὺς πρὸς δεξ., ἐν τῷ πεδίῳ, κάτωθεν τοῦ ἵππου Α.
 Πβλ. ε.ἀ. πίν. XXXIV, ἀρ. 10.

1 B.M.C. σ. 75, ἀρ. 149 κ.ξ., μετὰ τὸ 191 π.Χ.
 2 Πβλ. J. LIEGLE, Der Zeus des Phidias, πίν. III, ἀρ. 4, 121 μ.Χ.
 3 Αντόθι 121 μ.Χ.

'Αντίγονος Γονατᾶς (;)

- 33) Χ ↑ 1
 "Εμ. Κεφαλὴ 'Ηρακλέους δεξ.
 "Οπ. "Ομοιον, μονογράφημα ἐφθ.

Φίλιππος Ε' (220 - 179 π.Χ.)

- 34) Χ ← 2.55 γρ. 1
 "Εμ. Κεφαλὴ νεανικὴ 'Ηρακλέους δεξ.
 "Οπ. Β Α Πρῷρα δεξ., ἐν τῷ πεδίῳ Φ.
 Πβλ. ε.ἀ. πίν. XXXV, ἀρ. 10.

- 35) Χ 1
 "Εμ. Μακεδονικὴ ἀσπίς.
 "Οπ. Β Α Κράνος, ἐν τῷ πεδίῳ Φ.
 Πβλ. ε.ἀ. πίν. XXXV, ἀρ. 21.

4 Βλ. εἰσαγωγήν, σ. 70.
 5 J. LIEGLE, 121 μ.Χ.
 6 Βλ. εἰσαγωγήν, σ. 70.
 7 137 μ.Χ.

	ΛΟΚΡΙΣ (1)		ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ (71)
	*Οπουντίων Λοκρῶν (369 - 338 π.Χ.)		Φλιοῦς (431 - 370 π.Χ.)
36) $\mathcal{R} \uparrow$ 2.64 γρ. Τριώβολον.	1	43) $\mathbb{A} \uparrow$ 1.17 γρ.	1
"Εμ. Κεφαλὴ Περσεφόνης πρὸς ἄρ.		"Εμ. Βοῦς κυρίσσων πρὸς ἄρ.	
"Οπ. ΟΠΩΝΤΙΩΝ Αἴας πρὸς δεξ.		"Οπ. Φ., ἐν τῷ πεδίῳ ..	
Πβλ. B.M.C. σ. 3, ἄρ. 26.			..
Πίν. 6 ἄρ. 21		Πβλ. B.M.C. σ. 34, ἄρ. 16, 17.	
	ΒΟΙΩΤΙΑ (1)		Σικυῶν
	338 - 315 π.Χ.		400 - 300 π.Χ.
37) $\mathcal{R} \uparrow$ 2.38 γρ. Τριώβολον.	1	44) $\mathcal{R} \uparrow$ 2.26 γρ. Τριώβολον.	1
"Εμ. Βοιωτικὴ ἀσπίς.		"Εμ. ΣΙ Χίμαιρα πρὸς ἄρ.	
"Οπ. ΒΟ Ι Κάνθαρος, ἄνωθεν ρόπαλον.		"Οπ. Περιστερὰ ἵπταμένη ἄρ., ἐν τῷ πε-	
Πβλ. Sylloge D.N.M. ἄρ. 175 - 177.		δίῳ :.	
	EYBOIA (2)		Πβλ. B.M.C. σ. 46, ἄρ. 121 καὶ S.D.N.M.
	369 - 336 π.Χ.		ἄρ. 62, 63.
38) $\mathbb{A} \uparrow$ 1.50 γρ.	1	Πίν. 6 ἄρ. 22	
"Εμ. Βοῦς ἴσταμενος πρὸς δεξιά.			
"Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Σταφυλῆ.		45) $\mathbb{A} \searrow$ 2.27 γρ.	1
Πβλ. B.M.C. σ. 97, ἄρ. 22-31.		"Εμ. Περιστερὰ ἵπταμένη πρὸς ἄρ.	
	Χαλκὶς		"Οπ. Στέφανος ἔλαιας' ἐν τῷ πεδίῳ στέ-
	369 (;) - 336 π.Χ.		φανος Μ Ε.
39) $\mathcal{R} \leftarrow$ 3.40 γρ. Δραχμή.	1	Πβλ. B.M.C. σ. 48, ἄρ. 151, 152, πίν. IX,	
"Εμ. Κεφαλὴ νύμφης πρὸς δεξ.		ἄρ. 2.	
"Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Ἀετὸς καὶ ὄφις δεξ." σύμβολον τρόπαιον (;).			
Πβλ. B.M.C. σ. 110, ἄρ. 50-52.		46) $\mathbb{A} \uparrow \searrow$ 1.47 - 1.50 γρ.	3
	ΑΤΤΙΚΗ (1)		"Εμ. Ὁμοιον.
	Ἀθῆναι (255 - 229 π.Χ.)		"Οπ. ΣΙ ἐντὸς στεφάνου ἔλαιας.
40) $\mathbb{A}$ 2.55 γρ.	1	Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 47, ἄρ. 143 - 145, S.D.N.M.	
"Εμ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς δεξ. (ἐφθ.).		ἄρ. 80 ¹ .	
"Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Δύο γλαῦκες.			
Πβλ. SVORONOS, πίν. 24, ἄρ. 34 κ.ε.		47) $\mathbb{A} \uparrow$ 1.27 - 2.47 γρ.	4
	KOPINΘΙΑ (15)		"Εμ. Περιστερὰ ἵπταμένη πρὸς δεξ.
	Κόρινθος (400 - 146 π.Χ.)		"Οπ. Ὁμοιον.
41) $\mathbb{A} \uparrow \nearrow$ 1.21-1.90 γρ.	14	Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 48, ἄρ. 149, 150, πίν. IX,	
"Εμ. Πήγασος πρὸς ἄρ.		ἄρ. 1 καὶ ἔ.ἀ. 85.	
"Οπ. Τρίαινα.			
Πβλ. EDWARDS ἄρ. 11.		48) $\mathbb{A} \rightarrow$	1
42) $\mathbb{A} \uparrow$ 1.44 γρ.	1	"Εμ. Περιστερὰ ἵπταμένη πρὸς ἄρ.	
"Εμ. Πήγασος πρὸς δεξ.		"Οπ. ΕΥ ἐντὸς στεφάνου ἔλαιας.	
"Οπ. Ὁμοιον.		Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 48, ἄρ. 149, 150, πίν. IX,	
Πβλ. ἔ.ἀ.		ἄρ. 1 καὶ ἔ.ἀ. 85.	
		49) $\mathbb{A} \uparrow$	1
		"Εμ. Ὁμοιον.	
		"Οπ. Τρίπονς ἐντὸς στεφάνου ἔλαιας.	
		Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 48, ἄρ. 146, πίν. VIII, ἄρ. 22	
		καὶ ἔ.ἀ. ἄρ. 92.	

¹ Περὶ τὰ 323 - 251 π.Χ.

370 - 250 π.Χ.

- 50) Α ↑ 0.82 γρ. Ὁβολός. 1
 "Εμ. Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος, δαφνοστεφῆς δεξ.
 "Οπ. ΣΙ Περιστερὰ ἵπταμένη πρὸς δεξ.
 Πβλ. ἔ.ἀ. πίν. IX, ἀρ. 9 καὶ ἔ.ἀ. ἀρ. 66,
 67¹.

- 51) Α ↑ ↓ 2.27-3 γρ. 5
 "Εμ. ΣΙ Περιστερὰ βόσκουσα πρὸς δεξ.
 "Οπ. Τρίπονς ἐντὸς στεφάνου ἥλαιας.
 Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 50, ἀρ. 176 κ.ἔ., πίν. IX,
 ἀρ. 11 καὶ ἔ.ἀ. ἀρ. 111-116¹.

- 52) Α ↘ 3.90 γρ. 1
 "Εμ. Ὁμοιον. Ὅστερόσημον, κεφαλὴ πρὸς
 δεξ. (;).
 "Οπ. Ὁμοιον.

250 - 146 π.Χ.

- 53) Α ↑ 2.45 γρ. 1
 "Εμ. Περιστερὰ ἵπταμένη πρὸς ἀρ.
 "Οπ. ΣΙ ἐντὸς στεφάνου. ΟΛΥΜΠΙ
 Πβλ. Β.Μ.С. σ. 54, ἀρ. 220. ΑΔΑ

- 54) Α ↑ 2.35 γρ. 1
 "Εμ. Ὁμοιον. [ΟΛΥΜ]
 ΠΙΑ
 "Οπ. Ὁμοιον.
 Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 54, ἀρ. 221/222.

- 55) Α ↓ 2.65 γρ. 1
 "Εμ. Ὁμοιον. ΑΛΕΞ [Ι]
 [ΩΝ]
 "Οπ. Ὁμοιον.
 Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 53, ἀρ. 215 καὶ S.D.N.M.
 ἀρ. 108.

- 56) Α ↓ 2.97 γρ. 1
 "Εμ. Ὁμοιον. ΑΝ[ΔΡΟΤΙ]
 [ΜΟΣ]
 "Οπ. Ὁμοιον.
 Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 53, ἀρ. 216.

- 57) Α ↑ 2.15 γρ. 1
 "Εμ. Ὁμοιον Ἄνω ΔΙ
 "Οπ. Ὁμοιον.

- 58) Α ↗ 2.37 γρ. 1
 "Εμ. Ὁμοιον. Ἐν τῷ πεδίῳ ἄνω Δ,
 δεξ. ΑΠ
 "Οπ. ΣΙ, ἐντὸς στεφάνου ἥλαιας.
 Πβλ. S.D.N.M. ἀρ. 104¹.
 Πίν. 6 ἀρ. 23

- 59) Α ↓ 2.40 γρ. 1
 "Εμ. Ὁμοιον. ΜΕ ΝΙ
 ΑΓ
 "Οπ. Ὁμοιον.
 Πβλ. B.M.C. σ. 53, ἀρ. 217.

Αἴγειρα

370 - 280 π.Χ.

- 60) Α ↑ 1.60 γρ., 1.69 γρ. 2
 "Εμ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς μετὰ ἀττικοῦ κρά-
 νους δεξ.
 "Οπ. ΑΙ ΓΙ Κεφαλὴ καὶ τράχηλος τράγου
 δεξ. ἐντὸς στεφάνου.
 Πβλ. B.M.C. σ. 17, ἀρ. 2, 3, πίν. IV, ἀρ. 8.

Πάτραι

Αὐγούστος

- 61) Α ↗→ 2
 "Εμ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Κεφαλὴ Αὐγούστου δεξ.
 "Οπ. [C] ΑΑ [P] Ἀποικος ὁδηγῶν δύο
 [ΠΑΤΡΙΑΕ]
 βοῦς πρὸς δεξ.
 Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 24, ἀρ. 18, πίν. V, ἀρ. 12.

Κλαυδιος

- 62) Α ↑ 9.78 γρ. 1
 "Εμ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Κεφαλὴ Κλαυδίου ἀρ.
 Ὅστερόσημον Δ.
 "Οπ. ΣΟΛ [ΑΑ ΡΑΤΡ] Τρεῖς σημαῖαι,
 ἐκ τῶν δύοιων ἡ μία φέρει δετὸν ἴσταμε-
 νον ἐπὶ κεραυνοῦ.
 Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 25, ἀρ. 21/22, πίν. V, ἀρ. 14.

Μ. Αὐρήλιος ἢ Λ. Οὐνήρος

- 63) Α ↘ 8.60 γρ. 1
 "Εμ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Προτομὴ δαφνοστε-
 φῆς δεξ.
 "Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Μορφὴ (Ρώμη) καθη-

1 4ος αἰ. π.Χ.

2 251 - 146 π.Χ.

3 Ἀνευ Δ.

		280 - 146 π.Χ.
69)	Ἄ ↑ ↗ ↓ ←	8
	"Εμ. Κεφαλὴ Δήμητρος δεξ.	
	"Οπ. ΜΕ Ζεὺς Ἰθωμάτας πρὸς δεξ.	
	Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 111, ἀρ. 21 κ.ξ.	
70)	Ἄ ↑ 3.60 γρ.	1
	"Εμ. "Ομοιον.	
	"Οπ. "Ομοιον. Ἀρ. στέφανος I, δεξ. ἀστήρ.	
	Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 111, ἀρ. 28 καὶ ἔ.ἀ. ἀρ. 521.	
71)	Ἄ ↑ 6.70 γρ.	1
	"Εμ. Κεφαλὴ Δήμητρος πρὸς ἀρ.	
	"Οπ. "Ομοιον. Δεξ. ΔΙΩΝ, στέφανος, δ-	
	πισθεν τρίποντος.	
	Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 111, ἀρ. 34, 35, καὶ ἔ.ἀ.	
	ἀρ. 516.	
72)	Ἄ ↑	1
	"Εμ. Κεφαλὴ Διός δαφνοστεφῆς δεξ.	
	"Οπ. Μ Ε Τρίποντος.	
	Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 112, ἀρ. 41, 42, καὶ ἔ.ἀ.	
	ἀρ. 525, 526.	
	Θουρία	
	220 - 182 π.Χ.	
73)	Ἄ ↑	1
	"Εμ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς μετὰ κορινθιακοῦ	
	κράνους δεξ.	
	"Οπ. ΘΟΥ ἐντὸς στεφάνου ἐκ σταχύων.	
	Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 119, ἀρ. 1, πίν. XXIII, 23.	
	Κύθηρα	
	250 - 146 π.Χ.	
74)	↓ Ἄ 2.65 γρ.	1
	"Εμ. Κεφαλὴ Ἀφροδίτης δεξ.	
	"Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Περιστερὰ πρὸς δεξ.	
	Πβλ. ἔ.ἀ. πίν. XXI, ἀρ. 14.	
75)	Ἄ ἐφθ.	1
	Πιθανῶς δμοιον.	
76)	Ἄ →	2
	"Εμ. "Ομοιον.	
	"Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Περιστερὰ ἵπταμένη δεξ.	
	Πβλ. ἔ.ἀ. πίν. XXI, ἀρ. 17.	
77)	Ἄ ἐφθ.	1
	"Ομοιον (;	

1 Πρὸ τοῦ 251 π.Χ.

2 194 π.Χ.

3 369 - 330 π.Χ.

	Ἐπίδαυρος Ἄντωνεῖνος Εὐσεβῆς		ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ (;) 3 ^{ος} ή 2 ^{ος} αἰ. π.Χ.
78) Α ←	1	83) Α Ἐφθαμένα	8
"Εμ. ....ΝΕΙΝΟC... Κεφαλὴ δεξ. "Οπ. ΙΕΡΑ. ΕΠΙ ΔΑΥΡΟΥ. Ἡ 'Υγίεια ἴσταμένη ἐντὸς ναοῦ. Πβλ. Numismatic Commentary on Pausanias ¹ , πίν. L,vii. Πίν. 6 ἀρ. 26		Aὐτοκρατορικοὶ Χρόνοι 84) Α Ἐφθ. "Εμ. Ἐπιγραφὴ ἐφθ. Προτομὴ αὐτοκράτορος πρὸς δεξ. "Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Μορφὴ ίσταμένη ἀρ.	1
	Μέδανα 370 - 300 π.Χ.		ΙΩΝΙΑ (1) Φώκαια β' ἥμισυ 4 ^{ου} αἰ. π.Χ.
79) Α ↗ 1.85 γρ.	1	85) Α ↑ "Εμ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς μετὰ ἀττικοῦ κράνους πρὸς δεξ. "Οπ. ΜΕ ἐντὸς στεφάνου ἐκ σταχύων, κάτωθεν Θ. Πβλ. B.M.C. πίν. XXX, ἀρ. 11 καὶ Sylloge D.N.M. ἀρ. 146.	1
	Ἡραία 417 - 370 π.Χ.		ΣΥΡΙΑ (1) Δημήτριος Α' (162 - 150 π.Χ.) ² .
80) Α ←	2	86) Α ↑ 6.67 γρ. "Εμ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς πρὸς δεξ. "Οπ. Δ. Πβλ. ἔ.ἀ. πίν. XXXIV, ἀρ. 14 καὶ ἔ.ἀ. ἀρ. 240/241 ³ .	1
	Τεγέα (;) 370 - 240 π.Χ.		"Εμ. Κεφαλὴ Δημητρίου πρὸς δεξ. "Οπ. ΒΑΣΙΛΕΩΣ Τοιήρης πρὸς ἀρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΙΔΩΝΙΩΝ Φοινικικὴ ἐπιγραφή. Πβλ. B.M.C. σ. 48, ἀρ. 49. Πίν. 6 ἀρ. 27
81) Α →	1		ZEYGITANIA (1) Καρχηδὼν 241 - 146 π.Χ.
	Φενεδες (;) 431 - 370 π.Χ.		87) Α ↓ 4.55 γρ. "Εμ. Κεφαλὴ Περσεφόνης πρὸς ἀρ. "Οπ. Κεφαλὴ ἵππου πρὸς δεξ. Πβλ. PAUL NASTER, La Collection Lucien de Hirsch ἀρ. 1870 καὶ MÜLLER, Numismatique de L'Ancienne Afrique II, σ. 101, ἀρ. 276 ⁴ . Πίν. 6 ἀρ. 28
82) Α	1		
	"Εμ. Κεφαλὴ Ερμοῦ δεξ. (;). "Οπ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Κριὸς πρὸς δεξ. (;). Πβλ. ἔ.ἀ. πίν. XXXVI, ἀρ. 5 (;).		

1 ΠΑΥΣ. II 27. 6: Ἄντωνεῖνος ....ἐποίησε δὲ καὶ Υγίεια ναὸν καὶ Ἀσκληπιοῦ καὶ Ἀπόλλωνι ....
2 418 - 322 π.Χ.
3 Χαλκᾶ Φοινίκης, Σιδών.

4 Πβλ. G. K. JENKINS καὶ R. B. LEWIS, Carthaginian Gold and Electrum Coins, πίν. 26 ἀρ. 13, σ. 135, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3^{ου} αἰ. π.Χ.

Έλληνικά 4ος - 2ος αι. π.Χ.		90) Α 'Εφθαρμένον. 'Υστερόσημον, γλαῦξ πρὸς δεξ.
88) Α 'Εφθαρμένα. 'Υστερόσημον δεξίς ιστάμενος δεξ. ¹ . Πίν. 6 ἀρ. 29	3	91) Α 'Εφθαρμένον. 'Υστερόσημον, κριός (;) πρὸς δεξ.
89) Α 'Εφθαρμένον 'Υστερόσημον, Ζεὺς κεραυνοβολῶν δεξ.	1	92) Α 'Εφθαρμένα.
		23

ΡΩΜΑΙΚΑ (10)

ΡΩΜΑΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ C. Cassius (Longinus) (P. Cornelius) <i>Lentulus Spinther</i> 42 π.Χ. 93) Ρ ↑ 3.19 γρ. Δηνάριον. 1 "Εμ. Κεφαλὴ τῆς Ἐλευθερίας δεξ. "Εμ- προσθεν LEIBERTAS, ὅπισθεν C. CASSI. IMP "Οπ. Ηρόχους καὶ κυρτὴ οάβδος (LITUUS). Κάτωθεν LENTULUS SPINT Πβλ. SYDENHAM, σ. 204, ἀρ. 1307. Πίν. 6 ἀρ. 30	"Οπ. CONCORDIAMIL ITVM Αὐτοκρά- τωρ καὶ Ζεύς. 'Εν τῷ πεδίῳ Γ, ἐν τῷ ἔξεργῳ ALE. Νομισματοκοπεῖον : 'Αλεξανδρείας. Πβλ. COHEN ἀρ. 32. Πίν. 6 ἀρ. 32
Aθηναϊκός 31 π.Χ.- 14 μ.Χ.	Δικίνιος Α' 308 - 324 μ.Χ.
94) Α ↑ 12.50 γρ. 1 "Εμ. ΣΑΕ.. Κεφαλὴ Αὐγούστου δεξ. "Οπ. Στέφανος, ἐντὸς τοῦ ὅποίου ἡ ἐπι- γραφὴ ΑΥ...ΤΥΣ. ² Πβλ. GRUEBER II, σ. 546, ἀρ. 293 - 297 ³ ; M. GRANT, The Six Main Aes Coinages of Augustus, σ. 9, πίν. XIV, ἀρ. 2, 3 ⁴ . Πίν. 6 ἀρ. 31	96) Α ↓ 'Ασσάριον. 1 "Εμ. IMPLICI NIVS..... Κεφαλὴ δαφνο- στεφῆς δεξ. "Οπ. 'Επιγρ. ἐφθ. Δύο Νίκαι κρατοῦσαι ἀσπίδα. Πβλ. ἔ.ἄ. ἀρ. 170.
Διοκλητιανὸς 284 - 305 μ.Χ.	Ἐποχῆς M. Κωνσταντίνου καὶ Διαδόχων
95) Ἀντωνιανὸς ↓ 2.98 γρ. 1 "Εμ. IMPCDIOCLETIANVSPFAVG Προτομὴ ἀκτινοστεφῆς δεξ.	97) Α ↓ 1.47 γρ. 'Ασσάριον. 1 "Εμ. COSTAN TINOPOLI. Προτομὴ Κωνσταντίνου πολέως ἀρ. "Οπ. GLOR IAEXER CITVS Δύο στρα- τιῶται ἐκατέρωθεν στρατιωτικῆς σημαίας. "Εν τῷ ἔξεργῳ SMNΔ. Χρονολογία κοπῆς νομίσματος : 335 - 340 μ.Χ. Νομισματοκοπεῖον : Νικομηδείας. Πβλ. M. THOMPSON, The Athenian Agora II, ἀρ. 947.

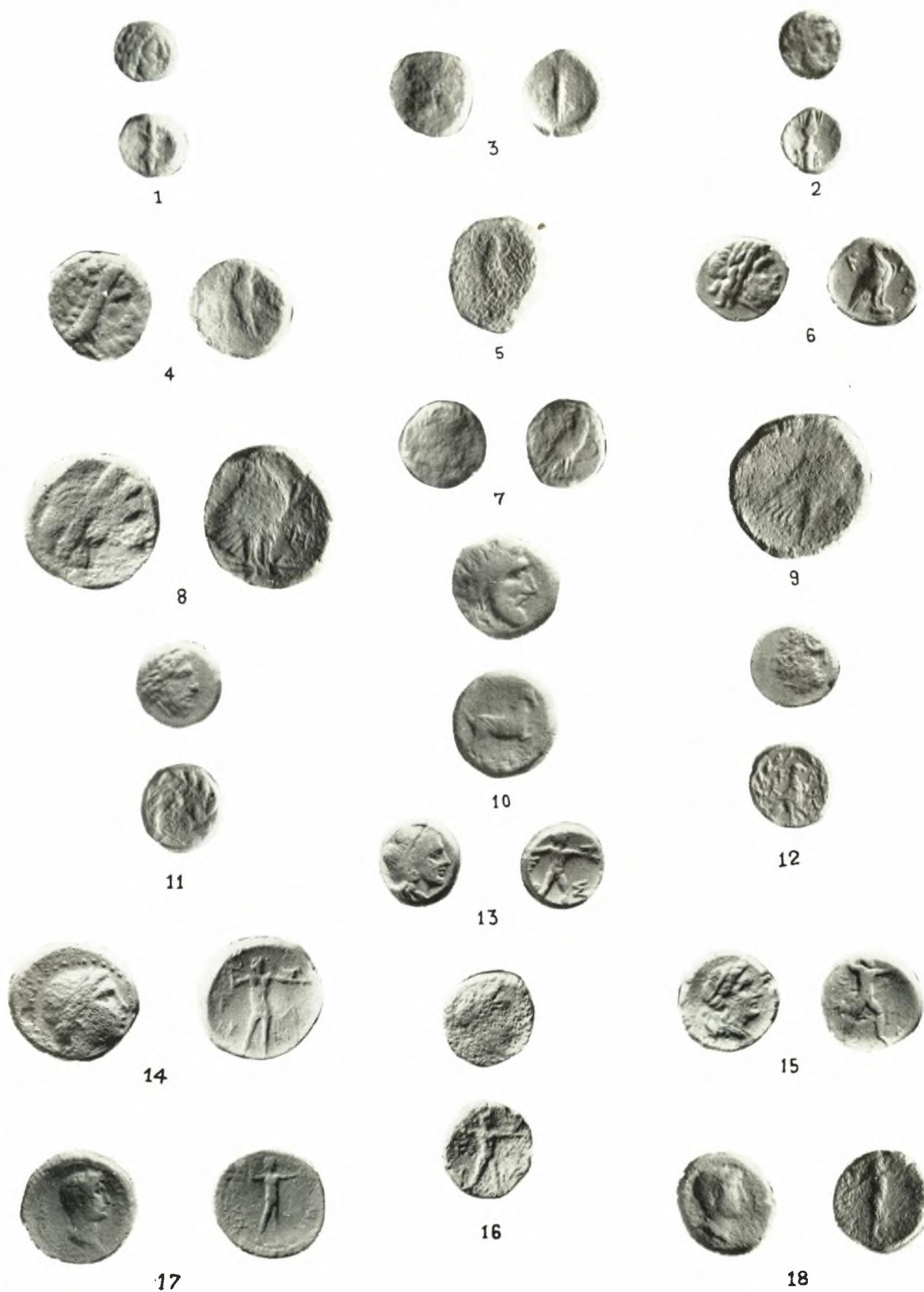
1 Τύπος όμοιάς ων πρὸς νομίσματα τῆς Ἡλιδος, πβλ. B.M.C. πίν. XV, ἀρ. 14.

2 Κτυπημένον δίς.

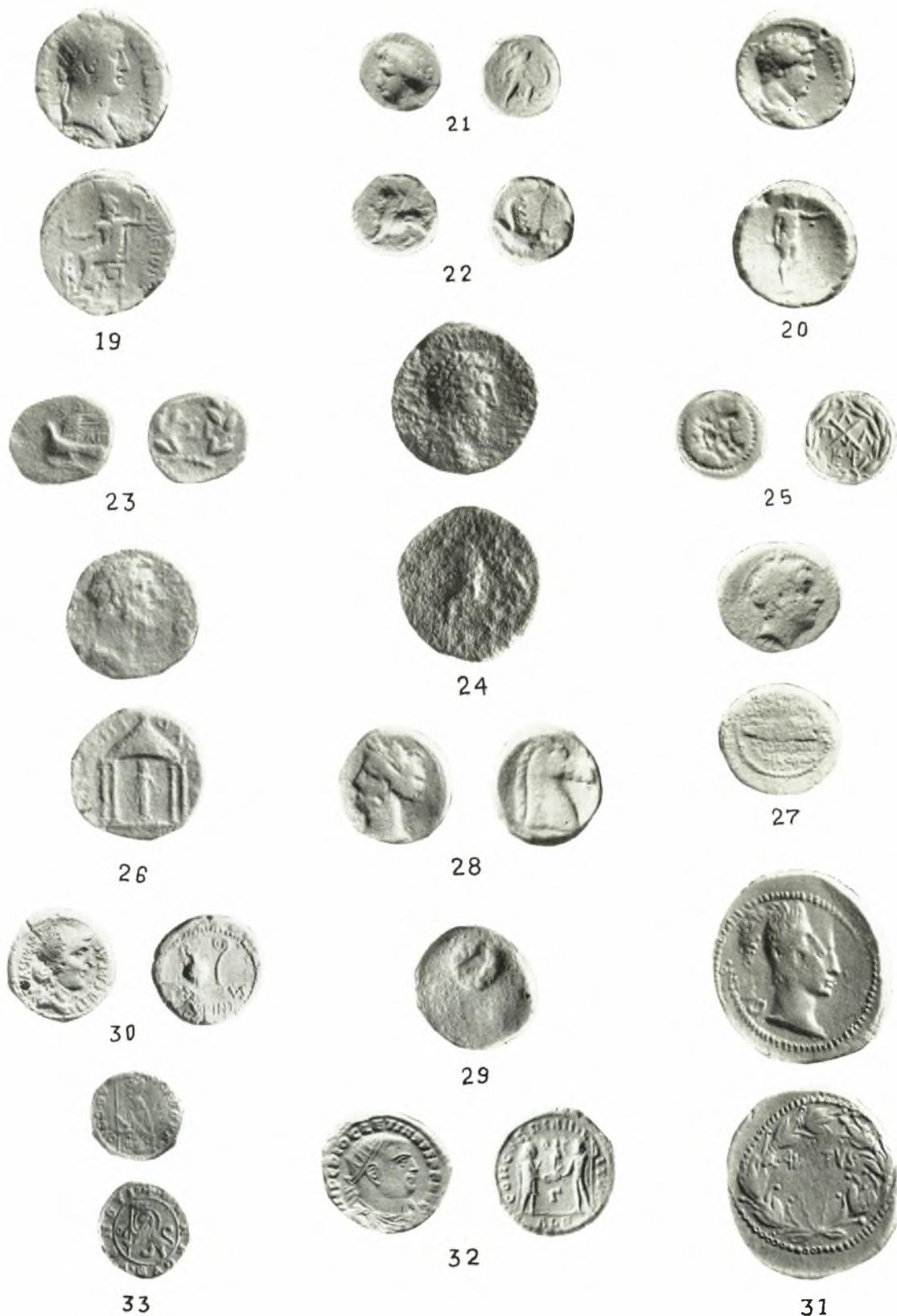
3 Χρονολογεῖται περὶ τὸ 27 π.Χ. καὶ ἀνήκει εἰς τὴν

Νομισματοκοπίαν τῆς Ἀνατολῆς.

4 Bl. ANNE S. ROBERTSON, Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet, ἀρ. 290 - 292 περὶ τὸ 23 ἢ 19 π.Χ. καὶ ἀργότερον.

Νομίσματα ἀνασκαφῶν Ἡλιδος.

Νομίσματα ἀνασκαφῶν Ἡλιδος.

- Θεοδόσιος Β'**
400 - 450 μ.Χ.
- 98) Χ ↓ Ἀσσάριον. 1
 "Εμ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Προτομὴ μετὰ διαδήματος τοῦ Θεοδοσίου Β' δεξ.
 "Οπ. GLORORVISTE RRAR Αὐτοκράτωρ ἴσταμενος ἀρ. κρατῶν λάβαρον καὶ σφαιραν.
- Νομισματοκοπεῖον: Κωνσταντινουπόλεως.
 Χρονολ. κοπῆς νομίσματος: 400-408 μ.Χ.
 Πίβλ. ἔ.ἀ. ἀρ. 1626.
- 99) Χ Ἐφθ. Ἀσσάριον. 2
 "Εμ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Δύο στρατιῶται ἑκατέρωθεν στρατιωτικῆς σημαίας.
- 100) Χ Ἐφθ. 2

B A N D A L I K A (3)

- 101) Χ ↑ 1
 "Εμ. Ἐπιγρ. ἐφθ. Προτομὴ αὐτοκράτορος δεξ. (Θεοδοσίου Β' ἢ Βαλεντινιανοῦ Γ').
- "Οπ. Σταυρὸς ἐντὸς στεφάνου.
 Πίβλ. B.M.C. σ. 38, ἀρ. 173 κ.ξ.
- 102) Χ Ἐφθαρμένα. 2
 Πιθανῶς τοῦ Ἰδίου τύπου.

E N E T I K A (1)

- G. Gradenigo**
1855 - 1356 μ.Χ.
- 103) R ↓ 0.55 γρ. Σολδίον. 1
 "Εμ. IOhSGRAD OIGODVX 'Ο Δόγης γονυπετὴς πρὸς ἀρ.
- "Οπ. S· MARCVS· VENETI Λέων ἀρ. 104) Χ Τελείως ἐφθαρμένα. 17
- Πίβλ. PAPADOPOLI I, σ. 192, ἀρ. 5.
 Πίν. 6 ἀρ. 33
- Ἐφθαρμένα (17)

ΜΑΝΤΩ ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ